

УДК 338.2

Квач Я.П.*доктор економічних наук,
директор**Одеського інституту фінансів
Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі***Фірсова К.В.***студентка**Одеського інституту фінансів
Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі***Борисов О.Г.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри прикладної економіки**Одеського інституту фінансів
Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі***«ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА»: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ****“GREEN ECONOMY”: OPPORTUNITIES FOR UKRAINE****АНОТАЦІЯ**

У роботі актуалізовано проблеми при переході суспільства до пріоритетного інноваційного напрямку «зелена економіка», проаналізовано її концепцію як важливу складову соціально-економічного розвитку держави, виявлено її значення для національної економіки. Окреслено програму «EaP GREEN», визначено роль та перспективу участі України в ній.

Ключові слова: вичерпність природних ресурсів, зелена економіка, глобалізація, національна економіка, програма «EaP GREEN», сталий розвиток.

АННОТАЦИЯ

В работе актуализированы проблемы при переходе общества к приоритетному инновационному направлению «зеленая экономика», проанализирована ее концепция как важная составляющая социально-экономического развития государства, выявлено ее значение для национальной экономики. Очерчена программа «EaP GREEN», определена роль и перспективы участия Украины в ней.

Ключевые слова: исчерпаемость природных ресурсов, зеленая экономика, глобализация, национальная экономика, программа «EaP GREEN», устойчивое развитие.

ANNOTATION

In this paper actualized problems in the transition of society to priority innovation areas “green economy”, the author analyzes the concept as an important component of socio-economic development of the state, shows its importance to the national economy. Outlined the EaP GREEN programme, defines the role and prospects of Ukraine's participation in it.

Keywords: exhaustion of natural resources, green economy, globalization, national economy, EaP GREEN programme, sustainable development.

Постановка проблеми. Провідною тенденцією сучасного суспільного розвитку є поширення глобалізаційних процесів. В умовах глобалізації світової економіки зростає рівень вичерпності природних ресурсів. Потреби в ресурсах значно перевищують обсяги і швидкості їх природного поповнення. В результаті неминуче настає виснаження природних запасів, що призводить до дефіциту ресурсів, забруднення води і повітря, нестачі прісної води та ін. Виходячи із загострення перелічених питань, останнім часом у світових суспільно-політичних і наукових колах активно

просувається концепція «зеленої» або «екологічної» економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти концепції «зеленої економіки» досліджують зарубіжні вчені: Є. Барбієр, А. Камерон, А. Марканді, К. Стюарт, Д. Піарс [18; 15]. Значний внесок у дослідження теоретичних та практичних аспектів «озеленення» економіки зробили такі українські вчені: Ю. Бережна, О. Веклич, І. Бистряков, Т. Галушкіна, Б. Данилишин, А. Качинський, Л. Мусіна, В. Потапенко, А. Мартинюк, Ю. Огаренко, Н. Шлапак [2–4; 6; 7]. Але залишаються недослідженими проблеми розвитку «зеленої економіки» в окремих секторах національної економіки та її вплив на секторальну структуру в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уперше термін «зелена економіка» використала група провідних вчених: Д. Піарс, А. Маркандіа, Є. Барбієр у звіті Уряду Великобританії «Концепція зеленої економіки» (1989 р.) [18]. У дослідженнях міжнародної організації ЮНЕП зазначається, що концепція «зеленої економіки» «...може вирішити поточні завдання та надати можливості для стратегії економічного розвитку всіх народів» [17, с. 8]. Експерти ООН з охорони навколишнього середовища розглядають «зелену економіку» як таку, що сприяє «...поліпшенню добробуту людей та соціальної рівності, значно зменшуючи екологічні ризики й екологічні дефіцити» [11]. Вчені Данії визначають «зелену економіку» як процес трансформації, що нівелює диспропорції та дисфункції сучасної економіки, і результатом якого є добробут людства та справедливий доступ до ресурсів для кожного члена суспільства в умовах екологічної та економічної цілісності [10].

Зелена економіка – це економіка, яка підвищує добробут людей і забезпечує соціальну

справедливість, а також істотно знижує ризики для довкілля.

У світовій практиці поряд із «зеленою економікою» існують концепції «зеленого зростання» та «сталого розвитку». Зауважимо, що їх основною метою є забезпечення раціонального використання можливостей навколишнього середовища під час організації господарської діяльності, кожна з яких містить і забезпечення соціальної справедливості. Порівняємо вищенаведені концепції на основі економічного, соціального та екологічного аспектів для більш чіткого розуміння їх сутності (таблиця 1).

Проведений аналіз доводить схожість між трьома концепціями. Концепції «зеленого зростання» і «зеленої економіки» узгоджуються між собою і передбачають сталий розвиток як кінцеву мету. Ключова відмінність «зеленої економіки» від «зеленого зростання» вбачається у рівнях реалізації: перша містить стратегічну реалізацію, спрямовану на системні виклики – найвищий рівень, а друга передбачає екологізацію продуктів, процесів, послуг, технологій – нижчий рівень. Кожна з проаналізованих концепцій передбачає гармонізацію трьох складових: економічної, еколо-

гічної та соціальної. Теоритичні концепції в реальному економічному житті реалізуються в масштабах світової економіки повільно.

Зокрема вартість виробленої продукції й послуг в секторі «зеленої економіки» у 2010 р. оцінювалася у 2 трлн дол., або 2,7% від світового ВВП, прибуток – 530 млрд дол.; зайнятість – у межах 10 млн осіб. Але внесок цього сектору у розвиток національної економіки окремих держав, які є високорозвиненими і мають значну частку інвестицій у цій сфері, помітно вищий. Зокрема у США «зелена економіка» складає 4,2% від ВВП, зайнятість оцінюється в 3 млн осіб; у Японії – 3,4% ВВП і приблизно 1,5 млн осіб; у країнах ЄС у цілому – 2,5% сукупного ВВП і понад 3,4 млн осіб [9].

Важливим індикатором «зеленої економіки» є індекс екологічної продуктивності (ЕПІ), який є комплексним показником оцінки екологічної політики держави й окремих її суб'єктів. Україна у 2012 р. посіла 102-ге місце серед 132-х країн світу з показником у 46,31%. Найкращий показник за аналізований період мала Швейцарія – 76,2%. Найбільший приріст індексу спостерігався в Азербайджані – 15,95%. У Росії ЕПІ склав 45,43% і за 12 років він скоротився найсуттєвіше – на 5,14% [14].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика «зеленої економіки», «зеленого зростання» та сталого розвитку

Аспект	Концепція		
	Зелена економіка	Зелене зростання	Сталий розвиток
Економічний	Забезпечує економічне зростання, збільшення обсягу доходів і зайнятості, залучення державних та приватних інвестицій, формування гнучкої економіки, створення нової економічної діяльності	Забезпечує економічне зростання і розвиток; сталий економічний прогрес із урахуванням стану навколишнього середовища, більш еластичне, стабільне, кероване якісне економічне зростання за рахунок нових двигунів, зелених технологій, інновацій, нових робочих місць, а не шляхом нарощування ВВП	Наголошує на обмеженні зростання виробництва і споживання у економічно розвинених країнах, підтримка сталого масштабу економіки, розробка та впровадження нових технологій, зменшення інвестицій у галузі, що експлуатують природу
Соціальний	Передбачає досягнення людством добробуту, соціальної справедливості, кращої якості життя, соціального розвитку, скорочення соціальної нерівності, справедливого доступу до обмежених ресурсів, задоволення потреб жінок і молоді	Передбачає досягнення добробуту, зокрема соціального, забезпечення доступу найбільш вразливих верств населення до основних товарів; задоволення попиту у харчовому виробництві, наданні транспортних послуг, будівництві житла та наданні енергії	Передбачає збереження людського капіталу, та скорочення кількості руйнівних конфліктів, справедливий розподіл ресурсів між всіма членами суспільства, досягнення гідного життя та благополуччя
Екологічний	Орієнтується на скорочення екологічних ризиків, дефіциту, викидів вуглекислого газу в атмосферу і забруднення навколишнього середовища; на підвищення ефективності використання ресурсів та енергії; на запобігання втрати біорозмаїття та екосистемних послуг у межах екології планети; вимагає від усіх суб'єктів господарювання екологічної відповідальності та обмеження навантаження на екологічну систему	Орієнтується на захист, підтримку та збереження природних активів, створення низьковуглецевого виробництва, ефективного використання меншої кількості ресурсів та енергії, зменшення кількості викидів та мінімізації забруднення і впливу на навколишнє середовище; забезпечення кліматичної та екологічної стійкості; налагодження гармонії між економічними інтересами та станом навколишнього середовища та його охорони	Забезпечує стабільність біологічних і фізичних систем шляхом підтримки використання вторинної сировини, мінімізації кількості відходів, поширення відтворювальних джерел енергії, будівництва очисних споруд, заводів із переробки побутового й промислового сміття, зменшення площ під смітниками

Джерело: [9]

Україна залишається однією з найбільш енергоємних країн Європи. У 2010 р. енергетична ємність української економіки складала 0,47 toe, у той час коли середнє значення для країн ОЕСР складає 0,15 toe. В Україні викопні види палива залишаються основним джерелом енергії, які найбільше забруднюють повітря.

Перехід на «зелену економіку» передбачає комплексні зміни у всіх секторах економіки. Первинний сектор, який охоплює сільське господарство, рибальство, лісову та добувну промисловість, вимагає найбільш радикальних змін, оскільки саме тут створюються продукти для задоволення первинних потреб людства. Сільське господарство має переорієнтуватися на виробництво органічної продукції (без використання хімічних добавок). Федерація органічного руху України у 2011 р. нарахувала 120 фермерських господарств, які виготовляють органічну продукцію. Їх загальна площа перевищує 270 тис. га або 0,7% земель сільськогосподарського призначення. За цим показником Україна входить у двадцятку країн світу. Проте 90% вітчизняної органічної продукції експортується: продаж продукції на національних ринках має низьку рентабельність – 70%, тоді як реалізація в Європі – 200% [13, с. 160].

Озеленення сільського господарства передбачає не лише виробництво органічної продукції, а й вирощування енергетичних культур та їх використання в енергетичних цілях. Крім того, переорієнтація агропромислового комплексу в напрямку «зеленої економіки» дозволить скоротити зростаюче безробіття у сільській місцевості, перейти на екологічно чисте біопаливо, досягти незалежності від традиційних джерел енергії та скоротити витрати на їх постачання.

Вторинний сектор економіки, який охоплює промисловість та будівництво, найбільше потребує раціонального використання енергоресурсів. У контексті переходу на «зелену економіку» промисловість країни вимагає глибокої технологічної модернізації, оскільки виробничі потужності є базою для створення машин, устаткування та обладнання, які дозволять очистити виробництво та ефективно використовувати обмежені ресурси. До того ж «озеленення» економіки передбачає активізацію галузі з виробки відходів. Сьогодні відходи, з одного боку, несуть небачені загрози для навколишнього середовища, а з іншого – можуть бути використані для підвищення конкурентоспроможності виробництва, за рахунок скорочення витрат на сировину та їх повторного використання. Роль «зеленої економіки» в галузях промисловості України потребує подальшого ґрунтового дослідження, оскільки розвинені країни на сучасному етапі формують політику неіндустріального типу.

Підвищення енергоефективності у будівництві є одним із перспективних напрямків, що сприятиме енергозбереженню, зменшенню шкідливих викидів і створенню нових робочих місць.

Окрім прямого ефекту, «озеленення» будівельної галузі викликає низку суміжних ефектів: покращення комфортності помешкань, продовження терміну експлуатації будівель, зростання зайнятості у суміжних галузях, зменшення споживання імпортованих ресурсів тощо.

Третинний сектор є тією з'єднувальною ланкою між первинним і вторинним секторами, яка забезпечує реалізацію концепції «зеленої економіки». Такий сектор є ніби системою галузей виробництва та видів діяльності, які пов'язані з наданням послуг як населенню, так і бізнесу. Саме ця сфера охоплює проведення комплексних науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок, створення бізнес-планів і програм, розробку енергоефективних технологій, які здатні забезпечити якісні зрушення у напрямку озеленення первинного та вторинного секторів. Створення екоінновацій дозволить удосконалити виробничі процеси, ефективно організувати бізнес за рахунок економії ресурсів, а також удосконалити комерціалізацію та впровадження чистих технологій [9].

Добре продумана система регулювання може визначити права та створити стимули, які активізують перехід до «зеленої» економіки, а також усунути бар'єри для «зеленого» інвестування.

«Зелені інвестиції» є важливим інструментом сталого розвитку економіки будь-якої країни. Адже їх відсутність може поглибити важке екологічне становище країни. Попри поступове зростання екологічного податку за забруднення довкілля, фінансова мотивація забруднювачів до зниження викидів недостатня. Підприємствам теплової генерації вигідніше сплачувати податки, ніж інвестувати у природоохоронні заходи. Україна повинна терміново впровадити національну систему обліку викидів та поглинання парникових газів.

Пріоритетними напрямками розвитку інструменту «зелених інвестицій» є такі:

- деталізація системи обліку до рівня окремих стаціонарних джерел викидів;
- формування системи обліку викидів парникових газів у транспорті, що базується на даних про споживання моторних палив та видів транспорту і застосованих технологій;
- пряме спостереження з використанням геоінформаційних та супутникових технологій за викидами та поглинанням у сільському і лісовому господарствах;
- врахування у систему обліку регулярного моніторингу на основі прямих вимірювань концентрацій парникових газів та схеми перевірок отриманих результатів.

Зазначені напрями є першочерговими і стосуються в основному національної системи обліку викидів та поглинання парникових газів, але прогалини саме в цій сфері перешкоджають розвитку «зелених інвестицій» в Україні.

Взагалі упровадження «зелених інвестицій» дасть змогу покращити екологічну ситуацію в

країні, прискорити екологізацію виробництва, забезпечити раціональне використання природних ресурсів [12].

Аналіз шляхів озеленення трьох основних секторів економіки підтверджує необхідність розробки комплексної державної стратегії переходу на «зелену економіку». Сьогодні в Україні розробляються лише окремі її аспекти. Найбільш комплексним документом, який покликаний збалансувати систему природокористування та інтегрувати положення окремих нормативно-правових актів і цільових програм, є «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року».

Основними засадами передбачено досягнення таких стратегічних цілей:

- підвищення рівня суспільної екологічної свідомості;
- поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки;
- досягнення безпечного для здоров'я людини стану довкілля;
- інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління;
- припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі;
- забезпечення екологічно збалансованого природокористування;
- удосконалення регіональної екологічної політики [1].

Розробка та затвердження цієї стратегії Європейською комісією свідчить про суттєві позитивні зміни в державі у напрямку «озеленення» економіки [9].

Пріоритетною програмою розвитку України у сфері «зеленої економіки» є програма «EaP GREEN». «Екологізація економіки у країнах Східного партнерства» («EaP GREEN») – це велика регіональна програма, яку реалізовує Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй (ЄК ООН), ОЕСР, ЮНЕП та ЮНІДО і яка спрямована на сприяння шести країн Східного партнерства (СХП) Європейського Союзу: Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Республіці Молдова і Україні – до переходу на «зелену» економіку. Програму фінансує Європейська комісія, чотири організації-виконавці та інші донори [16].

Метою програми є перехід країн Східного партнерства (СП) на «зелену» модель розвитку та ведення бізнесу шляхом розмежування економічного зростання та деградації навколишнього середовища і виснаження ресурсів, зокрема:

- інтеграції сталого споживання та виробництва (ССВ) в національні плани розвитку, законодавство та нормативну базу з метою створення надійної правової основи для розробки політики «зеленого» зростання відповідно до підходів Європейського Союзу;

- заохочення використання стратегічної екологічної оцінки навколишнього середовища (СЕОС) і оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) як важливих інструментів планування економічного розвитку на принципах екологічної стійкості;

- забезпечення переходу на «зелену» модель розвитку і ведення бізнесу шляхом адаптації та демонстрації переваг застосування практики і методів ССВ в окремих секторах економіки (обробної промисловості, сільському господарстві, будівництві).

Загальний бюджет «EaP GREEN» складає 12,5 млн євро на 48 місяців протягом 2013–2016 рр. – Єврокомісія надала ОЕСР грант у розмірі 10 млн євро, додатковий внесок близько 20% внесуть партнери-виконавці. Серед донорів ЄС – Нідерланди, Норвегія, Швейцарія [8].

Програма «EaP GREEN» має такі компоненти:

1. Компонент 1 – управління та фінансування:

- сприяння у розробленні стратегічної політики;
- оцінка прогресу: показники зеленого зростання;

- започаткування реформи субсидій;
- інвестиційна політика – поширення доступу до фінансування;
- сприяння зміні моделей споживання у невиробничій сфері.

2. Компонент 2 – оцінки навколишнього середовища СЕОС і ОВНС:

- перегляд чинної нормативно-правової бази;

- зміцнення потенціалу щодо проведення стратегічної оцінки навколишнього середовища (СЕОС) та оцінки впливу на навколишнє середовище (ОВНС) згідно зі зразками належної практики ЄС.

3. Компонент 3 – демонстраційні проекти:

- підвищення кадрового та інституційного потенціалу у сфері ресурсно-ефективного та більш чистого виробництва (РЕЧВ);

- впровадження, розповсюдження та тиражування РЕЧВ;

- сприяння впровадженню технологій РЕЧВ;

- стимулювання інновацій та більш сталих товарів і послуг шляхом державних закупівель за принципом екологічної сталості;

- стимулювання розвитку органічного сільського господарства [5].

Очікувані результати програми для підтримки економічного зростання:

- допомога країнам СП в структурних перетвореннях, зокрема шляхом внесення поправок у національне законодавство та нормативну базу для створення більш сильних стимулів до сталого споживання та виробництва (ССВ);

- підвищення ресурсної ефективності і конкурентоспроможності, поліпшення екологічних показників окремих секторів економіки;

- полегшення доступу до нових ринків, зокрема до ринку ЄС;
- зміцнення професійного та інституційного потенціалу державних органів у сфері розробки та проведення політики зеленого зростання;
- зниження рівня бідності та створення нових робочих місць [8].

Висновки. «Зелена» економіка ґрунтується на альтернативних джерелах енергії і палива, технології екологічно чистого виробництва, чистих технологіях у веденні сільського господарства, «зеленому будівництві», а також програмах очищення повітря, води і ґрунту від забруднень, переробки та утилізації відходів і т.д. Багато вчених досліджують цю тему, розробляють нові концепції. Саме «зелена економіка» може стати джерелом розвитку України. Отже, перспективи створення зеленої економіки в Україні стають необхідними і цілком досяжними.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – С. 1284.
2. Бережная Ю.С. Концепция «зеленой экономики»: международный аспект / Ю.С. Бережная // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2012. – Т. 25(64), № 1. – С. 210–215.
3. Бистряков І.К. Становлення зеленої економіки в Україні: методологічні аспекти / І.К. Бистряков // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 4. – С. 50–57.
4. Веклич О.А. Экологически скорректированный ВВП как показатель экономического развития / О.А. Веклич, Н.Ю. Шлапак // Проблемы прогнозирования. – 2012. – № 3. – С. 48–54.
5. Інвестиції в «зелену економіку» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.greenmind.com.ua/upload/forum-2013/daria-revina.pdf>.
6. Мартинюк А. Перспективи розвитку «зеленої» економіки [Електронний ресурс] / А. Мартинюк, Ю. Огаренко ; Фонд ім. Фрідріха Еберта – 2012. – 16 с. – Режим доступу : http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/green_economy_perspectives.pdf.
7. Потапенко В.Г. Від практики реалізації природоохоронних заходів до екологічної політики в Україні: шляхи і проблеми: аналітична доповідь / В.Г. Потапенко, А.Б. Качинський, Є.В. Хлобистов. – К. : НІСД, 2011. – 31 с.
8. Програма «Екологізація економіки в країнах Східного партнерства»: Greening Economies in the European Union's Eastern Partnership Countries (EaP GREEN) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ndei.me.gov.ua/pdf/EAP_GREEN.pdf
9. Прушківська Е.В. Розвиток «зеленої економіки»: національний аспект БІЗНЕСІНФОРМ [Електронний ресурс] / Е.В. Прушківська, Ю.О. Шевченко. – 2013. – № 3. – Режим доступу : http://business-inform.net/pdf/2013/3_0/186_191.pdf.
10. Датская Организация по возобновляемым источникам энергии (Danish Organisation for Renewable Energy) [Електронний ресурс] : [веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.ove.org>.
11. Організація Об'єднаних Націй (ООН) [Електронний ресурс] : [веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.un.org/ru/>.
12. Станкевич Н.А. «Зелені інвестиції» як складова сталого розвитку держави [Електронний ресурс] / Н.А. Станкевич. – 2013. – Режим доступу : <http://eztuir.ztu.edu.ua/6327/1/118.pdf>.
13. Чайка Т.О. Ефективність органічного сільського господарства в Україні / Т.О. Чайка // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2011. – № 4. – С. 160–164.
14. 2012 EPI and Pilot Trend Results: Table of Main Results. [online] Available at: <<http://www.epi.yale.edu/dataexplorer/tableof-mainresults>>.
15. Cameron, A., Clouth, S., 2012. A guidebook to the Green Economy: Issue 1: Green Economy, Green Growth, and Low-Carbon Development – history, definitions and a guide to recent publications. [pdf] UN Division for Sustainable Development. 64 p. Available at: <http://www.uncsd2012.org/content/documents/528Green%20Economy%20Guidebook_100912_FINAL.pdf>.
16. EaP GREEN. [online] Available at: <http://www.unece.org/ru/env/sea/eapgreen_r.html>.
17. Key World Energy STATISTICS. [pdf] Paris: OECD, International Energy Agency, 2012. 80 p. Available at: <<http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/kwes.pdf>>.
18. Pearce, D., Markandya, A., Barbier B.E., 1989. Blueprint for a green economy. London: Earthscan, 192 p.